

Na, nehogy má'! Magyar film 2014

VISSZHANG - LVIII. évfolyam, 34. szám, 2014. augusztus 22.

Ismét – ez idáig – természetlennek látszó vita folyik a filmesek között. Egészen pontosan nem is a filmesek között úgy általában, mert a filmesek nem olyanok. Ők nem vitáznak úgy általában. Néhányan, akik – most a szándékot ne keressük egy pillanatra – tenni akarnak valamit a magyar filmért, vitába keverednek, többnyire egymással. Legyintheznénk, hogy ez belügy, az ilyen minden iparágban természetes, itt is csak a különféle nézetek képviselői, véleményformálói szájkaratéznek. De nem tehetjük, mert ettől hangos a sajtó időről időre, most újra, és a közönség a filmek helyett lassan ezekkel a hírekkel lakik jól, és mire a főfogáshoz érne; a moziba kerülő produkciókhoz, már mindentől elment az étvágya.

Hogyan várható el a szakma belső viszonyait, problémáit nem ismerő olvasóktól, azaz a magyar filmek lehetséges közönségétől, hogy kövesse és értse a vitákat, kiigazodjon a vélemények sokszor zavaros sűrűjében? Kitől kap ehhez támogatást, ki „fogja a kezét” és vezeti, ahogy egy jó filmben a rendező teszi, amikor elmesél egy történetet?

A közelmúltban, a sajtóban e témában megjelent írások biztosan nem.

A *Népszabadság* például címlapon foglalkozott a témával (Csákvári Géza: *Vajna saját akadémiát alapított, Népszabadság*, 2014. augusztus 15.). Ha nem a címlapon lett volna a szöveg, azonnal a fejlécet néztem volna, biztosan az a lap van-e a kezemben, amit olvasni akartam, mert stílusa, színvonala, sugallata alapján inkább illene egy másik sajtóorgánumba. Meggyőződése, hogy az amúgy a köz és általam is elismert szerző maga sem érti, amit írt, azt meg, hogy miért tette, ne is akarjuk megtudni. Ahogyan nem segít a tájékozódásban a népszerű *444.hu* portál sem, pedig egyetlen jónak tűnő headline-ért az egész családot nagytól képes áruba bocsátani, csak vegyék, olvassák a lapot. Azt írja: „A magyar filmes életnek az elmúlt években egyetlen olyan része maradt, amire Andy Vajna kormánybiztosnak és körének, a Magyar Nemzeti Filmalapnak még informális befolyása sem nagyon volt. Ez az évente megrendezett legnagyobb magyar filmes fesztivál, a hagyományosan februárban tartott Filmszemle és az azt szervező Magyar Filmművészek Szövetsége.” (erdélyip: *Utolsó csatáját vívja Andy Vajna, és ha nyer, akkor maga alá gyűri az egész magyar filmszakmát, 444 film*, aug. 16., 7:56.)

Ezzel az egyetlen röpké gondolatsorral sikerül a közönséget tökéletesen félrevezetni, és a szakmai olvasók számára a teljes szöveget hitelteleníteni. Hogyan ne lenne, maradjunk a szerző szóhasználatánál, legalább „informális befolyása”, ha az egyetlen lehetséges (az NKA eddig nem volt meghatározó szereplő ebben) támogatási forrás rajta keresztül érhető el? Ma ugyanis nincs más (az NMHH-val egyeztetés folyik az idei Filmhétről) állami szervezet, amely ilyen jellegű programokat jelentős összeggel finanszírozhatna. Hogy ez jól van-e így, az más kérdés, de hogy tény, azon nehéz vitatkozni. A külső támogatókról, szponzorokról még beszélhetnénk, de a jelenlegi helyzetben – részben például az idézett két sajtóprodukció miatt – nem látszik reális elképzelésnek, hogy a közeli jövőben piaci alapokra kerülhet a magyar filmünnep létrehozása. Az is bizonyos, hogy aki az írást jegyzi, nem kérdezte meg Andy Vajnákat és a környezetében dolgozó filmalapos munkatársait, mit gondolnak a Filmszemléről vagy akár a Filmhétről, mert ha megtette volna, más cikket ír. A fiatal sajtómunkás ehelyett beállt a kórusba, és továbbra is sugall valami ördögi összeesküvést a magyar film felszámolásáról, gúzsba kötéséről, szellemi és fizikai rabigába kényszerítéséről. Jó, néha, hogy bizonyítsa, volt gyerekszobája, idéz „fiatal forrásokat”, akik ugyancsak kényszerből és jobb híján elfogadják az állami pénzt a Filmalaptól pár százmillió álma megvalósításához.

A Filmszövetség einstandolásának felvetése pedig egyszerűen gyermeteg elképzelés, ahogyan ezt a későbbiekben látni fogjuk. Ugyanis valójában nincs mit einstandolni, az üveggolyók már régen

szétgurultak, talán meg sincsenek. Még egy apróság: „Az kiderült, hogy a Filmalap valószínűleg 110 millió forintot adna a Filmakadémiának. 100 millió forintot a Filmhét megrendezésére, 10 milliót pedig működésre.”

Az összegek helyesen: évi 100 millió forint a rendezvényre és évi 15 millió forint működésre, az összesen 115 millió. Ha már. A tájékozatlanság és a tájékoztatás szándéka kizárja egymást.

De mi is történt eddig, ami olyan nagy vihart kavart a szakmán belül és azon kívül is?

2014. július 31-én 30 filmes magánszemély, ugyan nem saját ötletéből, de saját és szabad elhatározásából, létrehozta a Magyar Filmakadémia Egyesületet (MFE). Az ötlet a Magyar Nemzeti Filmalaptól jött. A nem titkolt szándék az volt, hogy a Magyar Filmhét keretében, három év szünet után, az új finanszírozási rendszerben, vagy azon kívül, de már ebben az időszakban készült mozifilmek és minden egyéb műfajú mozgókép méltó módon a szakmai és a széles közönség elé kerüljön, és a hagyományokat folytatva a legjobb teljesítmények díjazásban részesüljenek. A díjakról pedig döntsön a szakma, lehetőleg a legszélesebb körben értelmezve azt. Ennek legyen a kerete, szervezett formája a MFE.

Az eredeti elgondolásban még az is szerepelt, hogy ahogyan oly sok helyen a világban, és Európában is több országban, ezt a filmünnepet már teljes egészében az Akadémia szervezze meg. A díjakról az akadémiai tagok szavazzanak, így dőljön el, kik a legjobbak. Erre azonban legkorábban csak 2015-ben kerülhet sor, mert a Filmhétre eltervezett októberi időpont túl közeli ahhoz, hogy az Egyesület tényleges bejegyzése időben átfusson. Egy még jogerősen nem bejegyzett szervezet pedig nem tud működni, pályázni, Filmhetet szervezni.

Az ajánlat tehát a Filmalap vezetői részéről az volt, ha létre akartok hozni ti, a filmkészítés különféle területein működő alkotók és szakemberek, magánszemélyekként, az Amerikai vagy az Európai Filmakadémia mintájára, azok célkitűzéseit alapul véve, egy Magyar Filmakadémiát, az elinduláshoz pályázati úton elnyerhető pénzügyi támogatást, jogi és infrastrukturális segítséget tudunk biztosítani. Az elsődleges feladat rögtön a Filmhét megszervezése és lebonyolítása lett volna. Kétségtelen, hogy ez az ajánlat nem lett közzétéve országos lapokban, nem jelent meg semmilyen, mindenki számára elérhető szakmai fórumon, már csak azért sem, mert jelenleg nincs is ilyenjük a filmeseknek. Sőt még szakmai szervezetekkel sem történt előzetes egyeztetés, mivel itt alapítók és tagok is csak magánszemélyek lehetnek. Hogyan lenne így értelmezhető a különböző szövetségekkel való egyezkedés? Szervezetek csak pártoló tagokként kapcsolódhatnak az Egyesülethez.

Mindössze tíz, saját elhatározásából társuló személy, olyan, aki egy egyesület első, de nem feltétlenül végső alapítói szándékával, távlati terveivel egyetért, megalapíthat egy egyesületet. Ezután pont olyan tagja lesz az egyesületnek, mint minden újabb és újabb belépő, semmilyen kiváltság, előjog azelőtt és azután sem illeti meg. A Filmalap, mint ötletgazda természetes módon maga dönthette el, hogy a filmszakma mely képviselővel kívánja elindítani az alapítás előkészületeit. Hogy végül kik azok, akik aláírták az alapításhoz szükséges iratokat, egy több lépésben bővülő szakmai körből azok 30-an, akik a több mint 100 meghívott közül a találkozón megjelentek, és az ott elhangzottak meggyőzték őket arról, hogy belépésükkel támogathatják az Akadémia létrehozását.

Mint ezen a találkozón és az alapításban is részt vevő személy közvetlen tapasztalatok alapján tudok beszámolni arról, milyen érvek hangoztak el az alapítás mellett és annak ellenében.

Ezzel egyben kísérletet teszek arra is, hogy eloszlassam a kételyeket azzal kapcsolatban, hogy azon a találkozón bármilyen összeesküvés, sietős ármányság, titkos paktum, a szakma elárulása, a demokrácia magasztos eszméjének lábbal tiprása, a létező szakmai szervezetek elleni egészpályás letámadás kifundálása, bárki ellehetetlenítése, megbélyegzése, kirekesztése akár csak egy kósza gondolat erejéig is felmerült volna. Nem történt ilyen. A legfontosabb morális kérdés, amellyel több hozzászóló hosszasan foglalkozott, hogyan lehet a lehető legszélesebbre nyitni az Alapszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő filmesek számára a Filmakadémiát, és hogyan kaphat az Egyesület céljairól, szándékairól, a

belépés lehetőségéről a teljes szakmai kör részletes tájékoztatást.

Természetesen az is többször és hosszan tárgyalt kérdés volt, hogy még ki mindenki lenne szívesen látott tag az alapítói körben, és hogy sért-e valamilyen írott vagy íratlan szabályt, ha nem történik a tapasztalatok alapján előre megjósolható, végeláthatatlan és legtöbbször eredménytelen egyeztetés a szakma egészével (?). A jelenlévők többsége arra az eredményre jutott, hogy sokkal erősebb közérdek fűződik ahhoz, hogy az alapítás ott és akkor megtörténjen, mint ahhoz, hogy – lássuk be – demokráciát színlelve halogassuk a döntést, majd, ahogy már oly sokszor, túljárva mindenki eszén, saját dilemmáink rabjaivá válva, végül is ne történjen semmi. Tagokat toborozni, a belépés lehetőségét biztosítani csak egy megalakult egyesület képes. Ha nincs Egyesület, nincs is miről beszélni, és oktan minden kérdés és vita is. A Filmakadémia létrehozásával lehetőség nyílt a filmszakma, illetve minden egyes filmes előtt, hogy csatlakozzon, elért eredményeivel emelje az Akadémia rangját, és ezután mindenki számára fontos és elismerő legyen taggá válni.

Megismerve több hasonló – maradjunk a közelben – európai szervezet alapításának körülményeit és legfőképpen céljait, küldetését, a Magyar Filmakadémia Egyesület organikusan illeszkedik a sorba, talán egyetlen, de fontos célkitűzést kivéve, amely a jelenlegi, mint már jeleztem, a bírósági bejegyzést követően változtatható alapítói szövegben szerepel, ez a filmes érdekképviselő. Ez a legfontosabb hasonló külföldi akadémiák küldetésében nem jelenik meg. Kérdés, hogy kell-e terhelni az amúgy tiszta célrendszerű Egyesületet olyan feladatokkal, amelyeket más, létező szervezet is elvégezhet. Fontosabb azonban, hogy a Magyar Filmakadémia céljai között szerepel a szakmai diskurzus támogatása és elősegítése, a képzés, az alkotók és a filmipar közötti kapcsolat gondozása és mindenekelőtt az akadémiai díjak évenként megrendezendő odaítélése, a tagok szavazatai alapján a díjátadó ceremónia megszervezése és lebonyolítása.

Az Európai Filmakadémia, amely az 1988-ban életre hívott Európa Filmdíj első átadását követően több módosítás után, Ingmar Bergman, valamint Wim Wenders és további mindössze 40 (!) európai filmkészítő (igaz, hatalmas nevek, de miért pont „csak” ők? A hazai legendásan nagy alkotók informális beszélgetésekben, finoman szólva, átengedték a kezdeményezést másoknak) bábáskodása mellett, több évvel később nyerte el végső formáját, ma 3000 taggal rendelkezik, akik az éves tagdíj befizetése mellett lényegében a tisztségviselők megválasztásáról és a filmdíjak odaítéléséről szavaznak, ma már főként elektronikus úton Európa minden tájáról. A francia Filmakadémia („amely Georges Cravenne filmproducer és reklámszakember javaslatára alakult 1975-ben azzal a céllal, hogy az amerikai Oscar-díj mintájára minden évben egy – a trófea alkotójáról Césarnak elnevezett – díjjal jutalmazza a francia filmművészet legjelentősebb alkotásait és alkotóit, ezzel bátorítva őket a filmkészítésre és így híva fel rájuk a közönség, valamint a média figyelmét” – Wikipedia) irányítását 51 elismert szakember végzi, köztük a Nemzeti Filmközpont (CNC) elnöke, 4500 fős a tagság. A Francia Filmakadémia ma nem közpénzből működik, a tagdíjakból és a díjátadó gálaműsorok sugárzási jogdíjaiból tartja fenn magát.

A példák még sorolhatóak, a Német, a Brit Filmakadémia mind hasonló módon évtizedek óta teszi a dolgát, a helyi szakmai igényeknek megfelelő hangsúlyokkal és szervezettséggel. Mi hát akkor itt a baj? Egyesek szerint több baj is van.

Hova ez a nagy sietség az alapítással, hogy nincs idő alapos szakmai egyeztetésre, a célok, a tartalom megvitatására, az alapítói szándék részletes megismerésére? Hol marad legalább a gesztus, a szándék az egyeztetésre? Holott valójában nincs különös sietség, bár indokolt lenne, mert az októberi Filmhét díjazottait már ideális lenne az új Akadémia tagjainak szavazatai alapján kiválasztani. Minden eddig megfogalmazott szándék és dokumentum nyilvános, bármilyen részletességében bárki számára elérhető, megismerhető.

Miután az alapítás a fent leírt módon megtörtént, azzal kapcsolatban szükségtelen a szakmai egyeztetés, viszont nyitva maradt sok olyan tartalmi kérdés, amely például az első közgyűlésen megvitatható és a tagok leadott szavazatai által elfogadható, illetve elvethető, végül pedig az Alapszabályba foglalható. Mi

szükség van a már jól bejáratott, több mint 40 éve megszokott Filmszemle nevének és időpontjának megváltoztatására, amelynek „jogtulajdonosa” és eddig kizárólagos szervezője a Magyar Filmművészek Szövetsége? Ha ez az új szervezet sokban hasonló célokat fogalmaz meg, mint amelyek a Szövetség céljai között is szerepelnek, akkor most a Szövetség megduplázása vagy ellehetetlenítése következik?

A Magyar Filmművészek Szövetsége jelenlegi elnöke, Tarr Béla, saját fogalmazása szerint emigrációba kényszerült (Szarajevóban filmiskolában tanít), mert oly mértékben nem tud azonosulni és szót érteni a jelenleg hivatalban lévő és a magyar filmfinanszírozást működtető Magyar Nemzeti Filmalap vezetőivel. Nem mellesleg sajtónyilatkozatokban és szakmai fórumokon a Filmalapot illegitim szervezetként nevezi meg.

Hogyan kéne ebben a helyzetben a Filmművészek Szövetségét tárgyaló- vagy vitapartnernek tekinteni? Hogyan tudja így küldetését beteljesíteni, a filmszakmát képviselni, érdekeit megvédeni, ha képtelen bármilyen együttműködésre azzal a szervezettel, amely meghatározó a magyar filmművészet és filmipar szempontjából? Nehezen! Egy önkéntes száműzetésben élő elnökkel, hitevesztett, megfáradt elnökséggel, a négy évszakas téli álmot alvó szervezet, amelyik, ha késve is, de értesül valamilyen filmes mozgolódásról, egy pillanatra felriad, nagyon határozottan közli a szakmával és a sajtó nyilvánosságát használva a közönséggel, hogy: Na, nehogy má'! Majd a választ meg sem várva azonnal visszaalszik. A Szövetségnek története van, abból él. A jelent és a jövőt nem látja, vagy mert nincs, vagy mert csukva van a szeme, hiszen alszik.

Az Akadémia Alapszabálya nem tartalmaz olyan utalást, amely a már létező vagy a jövőben létrejövő szakmai szervezetekkel szemben határozza meg az Egyesületet. Azok működését a szöveg elfogadja, tiszteletben tartja, illetve azokkal indokolt esetben kész együttműködni. A Filmszemle összekapcsolását a Szövetséggel a szokásjogon kívül semmilyen más tényleges jogviszony nem támasztja alá. A Szövetség Alapszabálya 11. pontjában szereplő megfogalmazás, „érdekeltként közreműködik belföldi film- és televíziós szemlék rendezésében”, biztosan nem. Az időpont és az elnevezés kérdése vitatható, az, hogy most három év kimaradás után vélhetően nagy számban felgyűlt anyag vár bemutatásra, tekinthető kivételes alkalomnak is. Az Akadémia tagságának módjában áll az időpontról és az elnevezésről is dönten.

Ezen a ponton egy fontos körülményre kell irányítani a figyelmet. A Filmakadémiák működésének fókuszában a nemzeti vagy az Európai, illetve az Amerikai Akadémia esetében nagyobb területi egységek filmművészetének elismerése, értékőrzésének támogatása, a közönség és a filmek összekapcsolásának szándéka áll. Nem több és nem kevesebb. Így aztán, amint az talán közzismert, sem az Európai Filmakadémia, sem pedig az Amerikai Filmakadémia nem szervez filmbemutatókat, sem filmfesztivált. A tagok maguk nézik meg az éves termést, ehhez az akadémiák dvd-kópiák elküldésével nyújtanak segítséget. Az összes ilyen szervezet évről évre arra a legfontosabb feladatára koncentrál, hogy a kitűzött díjátadó ceremónia időpontjára minden összeálljon, a tagok leadhassák szavazataikat, a közönséget folyamatosan információval lássák el, és felépítsék azt a hatalmas várakozást, amely fontos a díjkiosztó rangjához, sikeréhez.

Mi az Akadémia viszonya a hatalomhoz? Hogyan tudja függetlenségét biztosítani, ha működését a Filmalap is támogatja, amely „köztudomásúlag közvetlenül Orbán Viktor befolyása alatt áll”? Amint a francia példán láttuk, létezik megoldás, szándék és koncepció kérdése, hogyan valósul meg. A Filmalap jelenleg egy kezdeti hároméves időszakra tervezi, hogy elkötelezi magát a Filmhét, illetve az Akadémia működésének támogatása mellett. A cél az, hogy sikerüljön olyan taglétszámot elérni, amelynek tagdíjbefizetése (10 000 forint /fő/év) a költségek jelentős részét biztosítani tudja. A magas presztízsű díj, a rangos esemény további forrásokat nyithat meg, ami fokozatosan lehetővé teszi a függetlenedést az állami támogatásoktól.

Biztosan még számos kérdés kering szakmai körökben ezeken kívül is, most csak a legfontosabbakat emeltem ki. A legalapvetőbb kérdések azonban számomra a következők: mikor tudjuk elengedni régi rossz reflexeinket, és nem ragaszkodni görcsösen valamihez, ami talán már nincs is, csak szeretnénk, ha lenne, ami már csak a képzeletünkben él? Mikor hagyunk végre fel azzal, hogy a demokrácia pajzsa mögé bújva

folyamatosan nosztalgikus, destruktív, terméketlen hadakozásba és handabandázásba kezdünk, amint valaki vagy valakik helyettünk bármit tesznek vagy tenni akarnak? Mikor változik át a (néha fontos, de) gyakorta haszontalan éberség konstruktív értelemmé? Mikor tudjuk végre az érték- és hagyományőrzés szándékát a kor realitásával és változásával összehangolni?

Ha mással nem is, a már idézett 444.hu írásának utolsó mondatával egyet kell értenünk:

„Ezeknek a (pragmatikus) szempontoknak a mentén viszont simán lehet, hogy a szélesebb filmes közösség és a nézők végül jobban járnak majd, ha létre jön a Filmakadémia, és megszervezik októberben a Filmhetet.”

(A szerző producer, az Európai Filmakadémia tagja)